

گسترش فضاهای آیینی در مجتمع‌های مسکونی با رویکرد افزایش توانمندی اجتماعی بانوان

چکیده

در این پژوهش ابتدا با استفاده از روش تحلیل محتوای متون، سوابق موضوع جنسیت و توسعه پایدار بررسی و با تأکید بر محیط‌های مسکونی بانوان، راهبردهای متنوع مشارکت و حضور فعال زنان و توانمندسازی آنان شناسایی شد. سپس مؤلفه‌های طراحی مؤثر در ارتقا مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی در مجتمع‌های مسکونی با تأکید بر توانمندسازی اجتماعی بانوان با مراجعه به متخصصین اولویت‌بندی شد. در بررسی میدانی، جامعه متخصصین معماری و شهرسازی در حوزه مسکن و منظر، به روش نمونه‌گیری شبکه‌ای گلوله برفی و حجم نمونه از طریق اشباع نظری در عوامل استخراج شده مشارکت کردند. پس از مصاحبه باز پاسخ متخصصین از تکنیک کدگذاری باز و محوری استفاده شد و به روش پیمایش اکتشافی دلفی (توسط ۲۰ نفر از اعضای هیئت‌علمی معماری و شهرسازی دانشگاه‌ها) نتایج به‌دست‌آمده، از طریق جدول هدف محتوی به پرسش‌نامه تبدیل شد و طی ۲ مرحله، پرسش‌نامه‌ها تکمیل شد. با تحلیل داده‌های جمع‌آوری‌شده براساس تحلیل عامل Q، نتایج استخراج شدند. نتایج بیانگر آن است که از میان همه ابعاد مورد بررسی، چهار بعد: زیبایی‌شناختی - بصری، کالبدی - عملکردی، اجتماعی - فرهنگی و ادراکی و روان‌شناختی محیط، در افزایش مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مسکونی مبتنی بر توانمندسازی اجتماعی بانوان تأثیرگذار شناسایی شدند. طراحی مطلوب عرصه‌های جمعی با توجه به اولویت‌های فوق و مبتنی بر نگرش‌ها، ادراکات و نیازهای بانوان و رفع موانع حضور و مشارکت اجتماعی آنان براساس شاخص‌های: حضورپذیری فضا، اجتماع‌پذیری منعطف، قلمرو امن، سرمایه اجتماعی همسایگی امکان‌پذیر است.

اهداف پژوهش:

۱. شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های زیباشناختی - بصری و کالبدی - عملکردی مؤثر در ارتقای مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی با رویکرد توانمندسازی اجتماعی بانوان.
۲. شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های اجتماعی - فرهنگی و ادراکی مؤثر در ارتقای مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی با رویکرد توانمندسازی اجتماعی بانوان.

سؤالات پژوهش:

۱. مهم‌ترین مؤلفه‌های زیباشناختی - بصری و کالبدی - عملکردی مؤثر در ارتقای مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی با رویکرد توانمندسازی اجتماعی بانوان کدام‌اند؟
۲. مهم‌ترین مؤلفه‌های اجتماعی - فرهنگی و ادراکی مؤثر در ارتقای مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی با رویکرد توانمندسازی اجتماعی بانوان کدام‌اند؟

کلیدواژه‌ها: کیفیت محیط، عرصه‌های جمعی، مجتمع‌های مسکونی، توانمندسازی اجتماعی، بانوان.

مقدمه

الگوی فعالیت بانوان ایرانی بیشتر از فردگرایی، گرایش به جمعی بودن دارد و از این رو طراحی مطلوب عرصه‌های جمعی باتوجه به نیازها و نگرش‌های بانوان به عنوان نیمی از جمعیت کشور، عاملی مهم و تأثیرگذار در توسعه پایدار اجتماعی است. گستره فضا و عرصه‌های زندگی مسکونی، شامل فضای زندگی خانوادگی و خصوصی خانه‌ها و فضاهای جمعی برای روابط اجتماعی در مقیاس همسایگی، محله و شهری است. هرچه خانه‌ها کوچک‌تر، محدودتر و فشرده‌تر شوند، نیاز به عرصه‌های باز و فضاهای جمعی و همگانی بیشتر می‌شود و قابلیت استفاده فضاهای جمعی برای شهروندان و تلقی عرصه‌های همگانی به عنوان سرمایه‌های عمومی شهر به موازات سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های شهری، به مطلوبیت شهر منجر می‌شود. فضاهای جمعی از مهم‌ترین عناصر ساخت فضاهای مسکونی هستند، مکان‌هایی که بیشترین کنش و ارتباطات ساکنان در آن روی می‌دهد و بستر اصلی فعالیت کارکردی و مراسم ساکنان را ایجاد می‌کند (عندلیب، ۱۳۸۹: ۱۸). خلق فضاهای مناسب جمعی زمینه بهبود تعاملات اجتماعی، افزایش مشارکت اقشار جامعه و افزایش همبستگی اجتماعی را فراهم می‌کنند و انسان را در عصری که بر مبنای اشتغال و سکونت فردمحور شکل گرفته به سمت زندگی جمعی و اجتماع سوق داده و پیوند انسان و محیط را عمق می‌بخشند. بانوان امروزه به دلیل وظایفی که در خانواده به عهده دارند. از جمله اشتغال در بیرون خانه، همراهی بچه‌ها به مدرسه، همراهی کودکان به مراکز تفریحی و درمانی، خرید و نظایر آن بخش عمده‌ای از وقت خود را در فضاهای بیرون خانه سپری می‌کنند که اولین فضا و محیط بیرونی، فضاهای باز و عرصه‌های جمعی مجتمع مسکونی است و بانوان مدت زمان بیشتری را به دلیل نزدیکی و در دسترس بودن این فضاها در بیرون منزل سپری می‌کنند.

این فضاها معمولاً مطلوبیت لازم برای حضور بانوان را ندارند. باتوجه به اینکه بخش زیادی از فعالیت بانوان در این فضاها به فعالیت‌های ضروری روزانه اختصاص می‌یابد، اگر این فضاها کیفیت مطلوب داشته باشند فعالیت انتخابی به تنوع افزایش یافته و شمار فعالیت اجتماعی نیز به طور قابل ملاحظه افزایش می‌یابد. فعالیت‌های اجتماعی کنش‌هایی هستند که در حضور جمع شکل گرفته و بیش از هر چیز به حضور دیگران در فضا وابسته است. بازی کودکان، دیدارهای کوتاه همسایگان و کسبه محل، انواع فعالیت‌های محلی و برخوردهای انفعالی نظیر دیدن دیگران و شنیدن حرف‌های آنان از کنش‌هایی هستند که دستاورد کیفیت محیط و حضور مردم در فضاهای مسکونی است. مطالعات صاحب‌نظران اجتماعی نشان داده است که دستیابی به توسعه پایدار بدون مشارکت فعال بانوان در عرصه‌های خانوادگی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی امکان‌پذیر نیست و از دهه ۱۹۸۰ به جای اصطلاح زن در توسعه، اصطلاح جنسیت و توسعه به کار گرفته شده و از جمله در کشورهای جهان سوم راهبردهای زیادی برای مشارکت و حضور فعال زنان در جامعه مطرح شده است که از مهم‌ترین راهبردها، توانمندسازی زنان است (کتابی و همکاران، ۱۳۸۲).

لازمه فعالیت، کنش اجتماعی و گفت‌وگو برای بانوان، تأمین فرصت حضور در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی است. علاوه بر مشکلات و موانع فرهنگی و اجتماعی برای حضور بانوان در جامعه، فضاهای شهری و عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی کیفیت حضورپذیری مناسبی برای حضور فعال بانوان را ندارند و این حضور کم به مرور زمان از توانمندی و قابلیت محیطی آنان کاسته و آنان را به سمت خانه سوق می‌دهد. فضاهایی که کیفیت حضورپذیری مطلوبی برای بانوان داشته باشد زنان با حضور در آن به تعاملات اجتماعی و شناخت هرچه بیشتر یکدیگر پرداخته و به توانایی بالقوه خود و دیگران پی می‌برند و مقدمه شکل‌گیری خودباوری و تشکیل سازمان‌ها و گروه‌های کوچک و جمع‌شدن قدرت و توانمندی زنان خواهد شد و زنان را برای کنترل هرچه بیشتر منابع و محیط خویش توانمند خواهد

کرد (پرتوی به نقل از لطفی، ۱۳۹۴، ۱۴-۱۵) و هرچقدر فضای عرصه‌های جمعی فرصت‌های حضور و مشارکت بانوان را فراهم کنند منجر به شکل‌گیری بستر مناسبی برای جمع‌گرایی، مالکیت و کنترل، افزایش تعاملات اجتماعی افزایش ظرفیت (اجتماعی، فرهنگی اقتصادی، انسانی) بانوان (نمودار ۱- اصول توانمندسازی بانوان) خواهد شد. باتوجه‌به مقدمات ذکر شده، هدف اصلی پژوهش، اولویت‌بندی آن دسته از مؤلفه‌های طراحی مؤثر در ارتقای مطلوبیت عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی است که می‌توانند توانمندسازی اجتماعی بانوان را میسر کرده و ارتقا دهند. برای رسیدن به این هدف، پژوهش با دو سؤال اصلی در جامعه مورد مطالعه شروع شد: ۱- مؤلفه‌های کالبدی و محیطی مؤثر در ارتقا مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی از منظر بانوان کدام‌اند؟ ۲- ارتقا مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی چگونه در افزایش توانمندی اجتماعی بانوان مؤثر است؟ براساس فرضیه تحقیق، با ارتقای مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مسکونی می‌توان به افزایش حضور بانوان، ارتقای سطح تعاملات و کنش‌های اجتماعی آنان کمک کرد. باتوجه‌به اینکه اهمیت و ضرورت طراحی مطلوب این فضاها در فرایند توانمندسازی بانوان غیرقابل‌انکار است، لذا طراحی مطلوب عرصه‌های جمعی باتوجه‌به نگرش‌ها، نیازها و ادراکات بانوان و رفع موانع حضور و افزایش همبستگی و مشارکت اجتماعی آنان از پیش‌شرط‌های توانمندسازی اجتماعی بانوان محسوب می‌شوند و برآورده‌شدن این هدف هم‌راستا با اهداف پایداری اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی بوده و تقویت‌کننده هم‌دیگر هستند.

فضای جمعی فرصتی جهت رهاشدن از تنش‌های زندگی روزمره، گذران اوقات فراغت، تعاملات اجتماعی و گردهمایی افراد و گروه‌های مختلف و بستری برای حضور، آزادی بیان و ابراز آن‌ها در فضا است. حیات جمعی در فضاهای عمومی در گرو ترویج تعاملات اجتماعی، جذب افراد و گروه‌های مختلف (whayt، ۲۰۰۹)، امنیت اجتماعی و ترغیب به افزایش تحمل گروه‌های مختلف در فضا، جامعه‌پذیری بیشتر و ایجاد فضایی پویا و سرزنده است. استفاده و تخصیص فضاهای جمعی تجربه‌ای متنوع برای افراد محسوب می‌شود، زیرا متغیرهایی نظیر سن، جنس و گروه‌های اجتماعی بر چگونگی درک فضاها اثر می‌گذارد. فضا در مفهوم مادی به‌تنهایی هیچ ویژگی خاصی مطرح نمی‌کند ولی به‌محض آن که یک گروه انسانی فعالیت را در مکانی آغاز می‌کند، معنای نمادین فضا پدیدار می‌شود و فضا بستری برای وقوع رفتارهای انسانی می‌شود (حبیبی، ۱۳۹۰). باتوجه‌به دسته‌بندی فعالیت‌ها از سوی یان‌گل، فعالیت‌های انتخابی زمینه‌ساز فعالیت‌های اجتماعی هستند. فعالیت اجتماعی در فضای باکیفیت پایین انجام نمی‌شود و یکی از عوامل شناسایی فضای موفق، امکان انجام فعالیت اجتماعی است. موفقیت عرصه‌های جمعی مسکونی با حضور ساکنین و تنوع فعالیت اجتماعی ساکنین معنادار می‌شود (پرتوی و همکاران، ۱۳۹۴).

باتوجه‌به گستردگی موضوع، تحقیقات و پژوهش‌های متعددی در حوزه‌های: الف) کیفیت محیط و فضاهای عمومی؛ ب) موانع حضور بانوان در فضاهای شهری و فضاهای عمومی مطلوب از منظر بانوان؛ ج) توانمندسازی اجتماعی بانوان، انجام گرفته که نتیجه برخی تحقیقات و مطالعات به شرح ذیل هست. مفهوم کیفیت، استناد به درجه مرغوبیت شیء، کالا و یا خدمات دارد (کارمونا، ۲۰۰۸: ۷) که معرف قابلیت عرضه‌کنندگی و پاسخ‌گویی به نیاز و انتظار تعریف شده است. کیفیت یک فضا بخشی از کیفیت زندگی محسوب می‌شود و شناخت مؤلفه‌های مؤثر در ارتقا رشد کیفی محیط به رشد کیفیت زندگی شهروندان منجر خواهد شد.

نتیجه‌گیری

هدف کلی پژوهش یافتن و دسته‌بندی آن دسته از مؤلفه‌های طراحی بود که در ارتقا مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی برای بانوان مؤثر بوده و توانمندسازی اجتماعی بانوان را ارتقا دهند. باتوجه به مطالعات انجام گرفته و نتایج به دست آمده از دیدگاه متخصصان، ابعاد زیباشناختی - بصری، کالبدی - عملکردی، اجتماعی - فرهنگی و ادراکی در افزایش مطلوبیت فضایی عرصه‌های جمعی مسکونی مؤثر هستند و در نهایت با تأثیری که ابعاد زیباشناختی - بصری، کالبدی - عملکردی به واسطه افزایش قابلیت حضورپذیری و اجتماع‌پذیری فضا و ابعاد ادراکی به واسطه تأمین قلمرو امن برای بانوان و عوامل فرهنگی اجتماعی به واسطه افزایش سرمایه اجتماعی همسایگی می‌گذارند، می‌توانند توانمندسازی اجتماعی بانوان را میسر و ارتقا دهند. تمامی نتایج به دست آمده (از دیدگاه متخصصان) تأثیر عوامل طراحی عرصه‌های جمعی مسکونی در ارتقای سرمایه اجتماعی همسایگی بانوان و در نهایت افزایش توانمندی اجتماعی آنان را تأیید می‌کنند و مؤلفه‌های طراحی مؤثر در ارتقای مطلوبیت عرصه‌های جمعی مجتمع‌های مسکونی که توانمندسازی اجتماعی بانوان را میسر و ارتقا می‌دهند، اولویت‌بندی و دسته‌بندی شدند (جدول ۸ و نمودار ۶)

بر این اساس، ویژگی‌های فضاهای باز و عرصه‌های جمعی مسکونی با چهار بُعد زیباشناختی - بصری، کالبدی عملکردی، اجتماعی - فرهنگی و ادراکی از نگاه متخصصان به صورت موارد زیر ارائه می‌گردد:

- ۱- تأمین روشنایی کافی و طراحی نورپردازی مناسب روز و شب (استفاده از نورهای رنگی به‌ویژه رنگ‌های گرم و روشن).
- ۲- افزایش کیفیت نظارت‌پذیری فضا از طریق نصب دوربین‌های مداربسته در کلیه فضاهای باز مجتمع و وجود ساختمان نگهبانی و اشرافیت مناسب آن به فضاها و محوطه‌های داخلی و ورودی مجتمع.
- ۳- ایجاد محصوریت فضایی مطلوب که حس دنجی فضا را ایجاد کند و درعین حال قابل رؤیت باشد (از طریق گیاهان کم‌تراکم، کف‌سازی و موانع فیزیکی) و عدم ایجاد محصوریت شدید به واسطه ساختمان‌های بلندمرتبه در فضا که حس خودمانی بودن فضا را کاهش می‌دهد.
- ۴- افزایش ایمنی محیطی فضاهای باز در مجتمع‌های مسکونی از جمله: در ۱- فضاهای بازی کودکان (انتخاب مصالح مناسب وسایل بازی متناسب با سن و ارگونومی کودکان، جلوگیری از ایجاد گوشه‌های تیز و خشن، کف‌سازی‌های مناسب)؛ به‌طوری‌که در نهایت این فضاها قابلیت بازی‌پذیری برای کودکان داشته باشند
- ۲- با تفکیک مناسب مسیرهای پیاده و سواره و انتخاب رنگ و جنس مناسب کف و در صورت نیاز نصب دست‌اندازها.
- ۵- طراحی فضاهایی متنوع مشتمل بر فضاهای سبز با انواع مختلف (چمن، گل، بوته و...) با رعایت رویت‌پذیری مناسب و استفاده از انواع عناصر طبیعی (آب، چوب، شن و سنگ‌ریزه طبیعی و...) که امکان مکث، ایستادن، قدم‌زدن و نشستن (نیمکت، صندلی) و غیررسمی (لبه‌ها، پله‌ها، چمن و سطوح طبیعی) و رعایت جهت‌گیری مکان‌های نشستن به سمت مناظر و نظارت بر کودکان، فضا را به صورت انعطاف‌پذیری برای استفاده سلاقی مختلف بانوان در زمان‌های متفاوت اجتماع‌پذیر خواهد کرد.

۶- طراحی فضاهایی برای رویدادهای خاص مثل جشن‌ها، مراسم و... برای افزایش همبستگی و انسجام ساکنین.

۷- طراحی نقاط کانونی متعدد، گره‌ها (با ایجاد عقب‌نشینی‌هایی در تقاطع پیاده‌راه‌ها برای نشستن یا ایستادن - در اطراف زمین‌های بازی - در اطراف آب‌نماها و فواره‌ها) جهت ایجاد و توسعه تعاملات اجتماعی و گسترش پیوندهای اجتماعی و صمیمیت بانوان.

۸- در دسترس بودن فضاهای تجاری و خدماتی کوچک و فعال در داخل مجتمع و نزدیکی خود مجتمع به کاربری‌های تجاری - خدماتی در سطح محله.

۹- طراحی انواع فضاهای ورزشی که انجام ورزش‌های فردی و گروهی و تفریحات مشترک برای بانوان ممکن شود.

۱۰- مسیرهای پیاده و سواره به صورت مناسب تفکیک شوند تا علاوه بر دسترسی پذیری مناسب فضاها امکان پیاده‌روی ایمن برای بانوان فراهم شود.

خلق فضاهایی که امکان لذت‌بردن از تجارب مختلف و انواع فضاهای سبز و عناصر طبیعی را دارا هستند. فضایی که استفاده‌کنندگان آن بتوانند عین لذت‌بردن از زیبایی‌های فصلی از شرایط مختلف جوی در امان بوده و در آن قدم بزنند، تماشا کنند، صحبت کنند، بایستند، نگاه کنند، بخورند، بنشینند، منتظر بمانند. به چشم‌اندازها و دید و منظر متنوع (ایجاد شده از طریق پوشش گیاهی، نورپردازی، تنوع مسیر، اختلاف ارتفاع) اطراف نگاه کنند و این فضاها به صورت فعال (در طول شبانه‌روز) توسط همه کاربران مورد استفاده قرار گیرد. رعایت بهداشت و نظافت محیط با طراحی مناسب مخازن جمع‌آوری زباله و نصب در مکان‌های مناسب جهت جلوگیری از آلودگی‌ها.

فهرست منابع و مآخذ:

اباذری، یوسف؛ صادقی فسایی، سهیلا؛ حمیدی، نفیسه. (۱۳۸۷). «احساس ناامنی در تجربه زنانه از زندگی روزمره»، پژوهش زنان، ۱، ۱۰۳-۷۵.

افکاری، محمداسحاق و دیگران. (۱۳۹۲). «بررسی شاخص‌های توانمندی در مقابله با خشونت در زنان تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی شهر گرگان»، دانشکده پیراپزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران (پی‌آورد سلامت) دوره ۱۰، ۱، ۷-۱۰. الماسی‌فر، نینا؛ انصاری، مجتبی. (۱۳۸۹). «بررسی امنیت محیطی در پارک‌های منطقه‌ای به عنوان بخشی از فضاهای شهری از دیدگاه زنان بر پایه رویکرد CPTED (مطالعه موردی: پارک ساعی)»، مدیریت شهری، ۲۵، ۳۴-۲۱.

بنتلی، ای‌ین؛ الکک، آلن؛ مورین، پال؛ مک‌گلین، سو؛ اسمیت، گراهام. (۱۳۸۲). محیط‌های پاسخ‌ده، ترجمه: مصطفی بهزادفر، تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت.

بمانیان، محمدرضا؛ رفیعیان، مجتبی؛ ضابطیان، الهام. (۱۳۸۷). «امنیت تردد زنان در فضاهای شهری و سنجش مشارکتی آن‌ها در بخش مرکزی شهر تهران»، تحقیقات زنان، ۴، ۵۶-۳۹.

بهبهانی، سیده زهرا. (۱۳۹۵). «کاربرد روان‌شناسی محیطی در توانمندسازی زنان سرپرست خانوار». همایش بین‌المللی زنان و زندگی شهری، مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهرداری تهران.

پرتوی، پروین و همکاران. (۱۳۹۴). زنان و فضاهای عمومی شهری تهران: مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.

تیبالدز، فرانسیس. (۱۳۸۵). شهرسازی شهروندگرا، ترجمه: محمد احمدنژاد، تهران: نشر خاک.

حبیبی، سید محسن. (۱۳۹۰). از شار تا شهر، چاپ ده، تهران: دانشگاه تهران.

جنگجو، شهرام؛ فرج زاده، علیرضا. (۱۳۹۵). مؤلفه‌های روان‌شناسی محیطی در شهر زنانه‌مدار، همایش بین‌المللی زنان و زندگی شهری، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهرداری تهران.

جیکوبز، جین. (۱۳۸۶). مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی، ترجمه: حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

ذوقی، مهرنوش. (۱۳۸۸). طراحی فضاهای معماری و شهری باتکیه بر نیازهای زنان، همایش ملی زن و معماری.

رفیعیان، رضازاده؛ سینایی، احمدوند. (۱۳۸۷). «سنجش شاخص‌های مؤثر در مطلوبیت فضاهای عمومی شهری از منظر گروه‌های خاص اجتماعی»، موردپژوهی میدان نبوت تهران فصلنامه دانشگاه هنر، ۲، ۵۴-۳۷.

ساعی ارسى، ایرج؛ ولی‌پور، شهربانو. (۱۳۹۱). «شناسایی عوامل مؤثر بر توانمندسازی زنان جهت مشارکت در توسعه اجتماعی، مطالعه موردی استان لرستان». فصلنامه علوم اجتماعی، ۲، ۱۰۱-۶۸.

شادی‌طلب، ژاله؛ گرایبی‌نژاد، علیرضا. (۱۳۸۳). «فقر زنان سرپرست خانوار»، پژوهش زنان، دوره ۲، ۱.

شبانى، ستاره. (۱۳۹۲). «تحلیل عوامل موفقیت فضاهای جمعی در ارتقای تعاملات اجتماعی در شهر ایرانی-اسلامی»، هشتمین کنفرانس ملی معماری و شهرسازی و توسعه پایدار، مشهد

شکوری علی، رفعت جاهد مریم و جعفری، معصومه، (۱۳۸۶). مؤلفه‌های توانمندسازی زنان و تبیین عوامل مؤثر بر آن، پژوهش زنان، شماره ۳، ص ۶

شاه‌چراغی، آزاده؛ بندرآباد، علیرضا. (۱۳۹۴). محاط در محیط: کاربرد روان‌شناسی محیطی در معماری و شهرسازی، تهران: انتشارات سازمان جهاد دانشگاهی تهران.

صادقی فسائی، سهیلا؛ میرحسینی، زهرا. (۱۳۹۰). «بررسی عوامل مؤثر بر بزه دیدگی زنان شهر تهران، زن در توسعه و سیاست»، ۹، ۱، ۳۵-۶۲.

ضابطیان، الهام؛ بمانیان، محمدرضا؛ رفیعیان، مجتبی. (۱۳۸۹). «بررسی الگوی برنامه‌ریزی کاربری فضاهای شهری مؤثر بر افزایش امنیت زنان: نمونه موردی بخش مرکزی شهر تهران»، فصلنامه علوم اجتماعی، (۴۸)، ۱۰۷-۱۴۷.

ضرغامی، اسماعیل. (۱۳۸۹). «اصول پایداری اجتماعی مجتمع‌های مسکونی در شهرهای ایرانی-اسلامی»، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی-اسلامی، ۱، ۲، ۱۱۵-۱۰۲.

ضیایی، کیوان. (۱۳۸۹). تعیین شاخص‌های توانمندسازی زنان و نیازسنجی منطقه‌ای در زمینه توانمندی آن‌ها در شهر تهران: دفتر مطالعات فرهنگی و اجتماعی شهرداری تهران.

علی‌الحسابی، مهران؛ نگارش، نفیسی. (۱۳۸۹). «تجلی فضای جمعی در سکونتگاه‌های روستایی»، مجله مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۲، ۴.

عندلیب، علیرضا. (۱۳۸۹). «فضاهای عمومی شهر». مجله تخصصی، محیط، منظر، شهر، معماری، شماره ۷، ۱۹-۱۸.

فراز، مریم؛ نادری‌نسب، معصومه. (۱۳۹۵). «توانمندسازی و مشارکت اجتماعی زنان در فضای زندگی شهری (شناسایی، بررسی موانع و راهکارها)»، همایش بین‌المللی زنان و زندگی شهری، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهرداری تهران.

قنبری، یوسف؛ انصاری، رحیمی. (۱۳۹۴). «شناسایی و تبیین عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر بر توانمندسازی زنان روستایی (مطالعه موردی: شهرستان رستم)». پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ش ۱۱، ۱.

کاظمی، مهروش. (۱۳۸۸). «رویکردی تحلیلی به مقوله جنسیت و تأثیر آن در کیفیت فضا»، هویت شهر ۴، ۳، ۵۸، ۴۷.

کتابی، محمود؛ یزدخواستی، بهجت؛ فرخی راستایی، زهرا. (۱۳۸۲). «توانمندسازی زنان برای مشارکت در توسعه»، فصلنامه پژوهش زنان، دوره ۲، ۷، ۸.

کلدی، علیرضا؛ سلحشوری، پروانه. (۱۳۹۱). «بررسی تأثیر حمایت اجتماعی بر توانمندسازی زنان»، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۴، ۱۹.

گل، یان. (۱۳۸۷). زندگی در فضای میان ساختمان‌ها، ترجمه شیما شصتی، (ویرایش اول) تهران: جهاد دانشگاهی.

لانگه، سارا. (۱۳۷۲). معیارهایی برای تواناسازی زنان، نقش زنان در توسعه، تهران: آگه.

منصوری، سید امیر. (۱۳۸۸). جزوه درس منظر شهری، دانشگاه تهران: پردیس هنرهای زیبا.

مدنی‌پور، علی. (۱۳۹۱). فضاهای عمومی و خصوصی شهر، ترجمه: فرشاد نوریان، تهران: سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری.

محمدی، مریم. (۱۳۸۷). عدالت جنسیتی در طراحی فضاهای شهری با تأکید بر حضور زنان، نمونه موردی: فضای محله‌ای چیذر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علم و صنعت، تهران.

منادی، مرتضی. (۱۳۸۸). «بررسی انسان‌شناختی روابط همسایگی (مطالعه تطبیقی روابط زنان شاغل و خانه‌دار)»، مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۳(۲): ۱۰۴-۱۲۲.

مهدی‌زاده، جواد. (۱۳۸۷). «درآمدی بر نظریه‌های شهر و جنسیت، در جست‌وجوی شهرهای انسانی‌تر»، جستارهای شهری، ۲۴ و ۲۵، ۱۹-۶.

وایت، ویلیام. (۲۰۰۹). زندگی اجتماعی در فضاهای شهری کوچک، ترجمه: میترا حبیبی و محمدهادی غیائی، تهران: انتشارات دانشگاه هنر.

Carmona, M., Tiesdell, S., Heath, T., & Oc, T. (۲۰۱۰). Public places, urban spaces: the dimensions of urban design (Second Ed.). UK: Elsevier.

Malhatral, S. R. schuler and C. Boender. (۲۰۰۲). Measuring Women's Empowerment as a variable in International Development.

Understanding Women's Safety, Towards a Gender Inclusive City. Research Findings, D. (۲۰۰۹-۲۰۱۰). Retrieved April ۲۸, ۲۰۱۲, from www.jagori.org.

Urban spaces—enhancing the attractiveness and quality of the urban environment, Sub-activity ۳,۲,۳ Gender Aspects. Retrieved April ۱۵, ۲۰۱۲, from www.urbanspaces.eu.

Urban spaces—enhancing the attractiveness and quality of the urban environment, Sub-activity ۳,۲,۶ Design – Architectural Criteria. Retrieved April ۱۵, ۲۰۱۲, from www.urbanspaces.eu.

What Makes a Successful Place at. Project for public space website, Retrieved march ۲۵, ۲۰۱۲, from www.pps.org/grplacefeat.

www.cabe.org.uk/design-review/thameslink-۲۰۰۰-blackfriars-station.

Esrafil, F., & Lak, A. (۲۰۰۷). New urban space for Iranian women. Presented by CIES - Centre for Research and Studies in Sociology. Retrieved April ۱۰, ۲۰۱۲, from: www.conferencias.iscte.pt.

Mac Ewen, K. (۲۰۰۷). Ensuring Design Quality through the Planning System. Retrieved April ۱۸, ۲۰۱۰, from.

The London Plan, Spatial Development Strategy for Greater London. Retrieved April ۲۰, ۲۰۱۲, from www.london.gov.uk/thelondonplan